

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора, завідувача відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці Інституту педагогіки НАПН України Наталії Олександрівни Арістової про дисертаційну працю Поліщука Олександра Сергійовича **«Формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність дисертаційного дослідження. В умовах цифрової трансформації українського суспільства загалом і системи вищої освіти зокрема особливої актуальності набуває підготовка майбутніх фахівців до ефективного використання цифрових технологій у професійній діяльності. Це зумовлено необхідністю підвищення якості та результативності професійної підготовки, забезпечення рівного доступу до якісної освіти, індивідуалізації освітнього процесу, а також створення умов для розкриття і розвитку їх творчого потенціалу. За таких умов формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів є одним із пріоритетних завдань сучасної вищої школи, оскільки саме вона забезпечує їхню готовність до ефективного використання цифрових технологій у професійній діяльності, надання ефективної психологічної допомоги, професійної взаємодії та безперервного професійного розвитку. З огляду на це, дисертаційна праця Олександра Сергійовича Поліщука на тему **«Формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів»** присвячена актуальній науковій проблемі, яка набуває пріоритетного значення саме в умовах цифрових трансформацій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та психології професійної освіти КАІ № 41-2021/12.02 на тему **«Науково-методичні засади психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку та професійного становлення студентів вищого технічного навчального закладу»** (термін роботи: 01.01.2021 – 30.12.2023 рр.). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Факультету лінгвістики та

соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (протокол № 9 від 11.11.2021 р.). Уточнену редакцію теми дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Факультету наук про здоров'я КАІ (протокол № 1 від 16.03.2026 р.).

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертаційна праця Поліщука Олександра Сергійовича містить нові науково обґрунтовані положення та результати щодо формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів, які раніше не були предметом комплексного наукового висвітлення в педагогічній теорії та практиці.

Наукова новизна полягає в тому, що в дисертаційній праці вперше надано авторське визначення понять «цифрова компетентність майбутніх практичних психологів», «організаційно-педагогічні умови формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів», «педагогічна модель формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів»; розроблено структуру цифрової компетентності майбутніх практичних психологів, яка містить актуалізаційно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, інформаційно-інструментальний і діяльнісно-рефлексійний компоненти; визначено сукупність організаційно-педагогічних умов, створення яких є підґрунтям для розроблення й теоретичного обґрунтування педагогічної моделі формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів: 1) активація мотивації формування і розвитку soft skills та ключових компетентностей для навчання протягом життя; 2) створення інформаційноосвітнього середовища фахової підготовки майбутніх практичних психологів; 3) суб'єктивація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх практичних психологів на засадах цифровізації освітнього процесу; 4) забезпечення системної рефлексії динаміки формування умінь і навичок роботи в цифровому (професійнозначущому для майбутнього практичного психолога) освітньому просторі; розроблено й обґрунтовано педагогічну модель формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів, структуру якої складають пропедевтично-методологічний, інструментально-діяльнісний, змістово-процесуальний і рефлексійно-результативний конструкти.

У дисертації вперше вдосконалено теоретичне та методичне обґрунтування процесу формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів на основі реалізації провідних положень компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, аксіологічного, системного і рефлексійного підходів й організації освітнього процесу відповідно до таких принципів навчання, як професійної спрямованості освітнього процесу; поєднання наочності з розвитком абстрактного мислення; навчання протягом життя; доступності; інтерактивності; свідомості, активності й самостійності; рефлексії і саморефлексії; форми організації освітньої діяльності майбутніх практичних психологів (змішане навчання, лекцій (лекції із заздалегідь запланованими помилками, лекції-візуалізації, інтерактивні лекції, проблемні лекції), практичні заняття, семінари, самостійну роботу, а також позааудиторну роботу (участь у наукових гуртках, конференціях, майстер-класах, мережесих спільнотах) та педагогічні технології формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів (технології проблемного навчання, технології змішаного навчання, технологію «перевернутого» навчання (Flipped Classroom), технології пошуково-дослідницької діяльності, технології проєктного навчання, технології імітаційно-ігрового навчання). Подальшого розвитку та конкретизації набули питання щодо уточнення змісту понять «інформаційна компетентність», «цифрова компетентність», критерії, показники і рівні вияву сформованості цифрової компетентності майбутніх практичних психологів; удосконалення понятійно-категорійного апарату досліджуваної проблеми; положення щодо реалізації рефлексійного підходу в професійній підготовці майбутніх практичних психологів загалом і формування цифрової компетентності зокрема; форми організації, методи і засоби формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів.

Значення для практики одержаних автором результатів. Практична значущість дослідження полягає в тому, що вперше розроблено, апробовано й впроваджено в практику роботи закладів вищої освіти авторську педагогічну модель формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів на основі створення визначеної сукупності організаційно-педагогічних умов;

діагностувальні матеріали для з'ясування рівня сформованості цифрової компетентності майбутніх практичних психологів можуть бути використані в практиці роботи закладів вищої освіти, у яких готують практичних психологів першого (бакалаврського) рівня освіти. Матеріали дисертаційної праці і наукових статей можуть бути використані в підготовці майбутніх практичних психологів в закладах вищої освіти України; під час викладання блоку психолого-педагогічних дисциплін майбутнім практичним психологам; а також під час укладання навчальних підручників, посібників, методичних рекомендацій та вказівок для студентів, які здобувають вищу освіту за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»; у системі підвищення кваліфікації практичних психологів. Результати дослідження впроваджено в освітній процес Державного університету «Київський авіаційний інститут» (акт про впровадження № 11 від 27.06.2025 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка про впровадження № 3542/01-50/02 від 27.10.2025 р.), Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ» (довідка про впровадження № 4409 від 27.10.2025 р.).

Ступінь обґрунтованості результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній праці Олександра Сергійовича Поліщука, забезпечуються логічною структурою роботи. Дисертація складається з анотацій (українською й англійською мовами), вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, списку використаних джерел, загальних висновків і додатків. Список використаних джерел включає 227 найменувань. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 235 сторінок, де 172 сторінки основного тексту. Чіткість, логіка і послідовність викладу тексту дисертаційної праці відповідає вирішенню поставлених завдань.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні педагогічної моделі формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів на основі створення відповідної сукупності організаційно-педагогічних умов.

Об'єктом дослідження є процес підготовки майбутніх практичних психологів у закладі вищої освіти. Предметом дослідження є педагогічна модель формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів. Гіпотеза дослідження полягає в припущенні про те, що впровадження авторської педагогічної моделі формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів сприятиме активації психолого-педагогічних процесів формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів у вищій школі на засадах реалізації положень компетентнісного підходу як провідного та низки супідрядних методологічних підходів (особистісно зорієнтованого, діяльнісного, аксіологічного, системного і рефлексійного).

У першому розділі дисертаційної праці **«Теоретико-методологічні засади формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів»** дисертант здійснив ґрунтовний аналіз стану теорії і практики формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти України, що надало йому змогу констатувати недостатню розробленість зазначеної проблеми на теоретико-методологічному рівні, визначити понятійно-категорійне поле проблеми дослідження, розкрити особливості методології дослідження формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів, а також виявити особливості розвитку soft skills та ключових компетентностей для навчання протягом життя в майбутніх практичних психологів.

Варто відзначити сформульоване в дисертаційному дослідженні визначення сутності поняття «цифрова компетентність майбутніх практичних психологів», а також запропоновану структуру зазначеного педагогічного феномена. Так, під цифровою компетентністю майбутніх практичних психологів дисертант розуміє «здатність і готовність здійснювати професійно-психологічну діяльність в умовах цифрового суспільства, що передбачає знання про безпечне використання цифрових технологій і захист персональних даних, уміння працювати з інформацією і створювати цифровий контент, навички ефективної організації віддаленої синхронної й асинхронної комунікації засобами цифрових інструментів і сервісів» (с. 68 дисертаційної праці). Структура цифрової

компетентності майбутніх практичних психологів включає наступні компоненти, зокрема, актуалізаційно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, інформаційно-інструментальний і діяльнісно-рефлексійний (с. 68–69 дисертаційної праці).

До вагомих здобутків дослідження належить обґрунтування дисертантом сукупності методологічних підходів, реалізація яких в освітньому процесі закладів вищої освіти забезпечує ефективне формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів. До них дисертант відносить компетентнісний (як провідний методологічний підхід), а також особистісно зорієнтований, діяльнісний, аксіологічний, системний і рефлексійний (як супідрядні методологічні підходи) – с. 51 дисертаційної праці.

У другому розділі **«Обґрунтування педагогічної моделі формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів»** Олександр Сергійович Поліщук визначив і теоретично обґрунтував сукупність організаційно-педагогічних умов формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів як основу розроблення авторської педагогічної моделі формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів; розробив і теоретично обґрунтував авторську педагогічну модель формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів. До сукупності організаційно-педагогічних умов формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів, які стали підґрунтям для розроблення й теоретичного обґрунтування педагогічної моделі формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів», дисертант відносить «1) активацію мотивації формування і розвитку soft skills та ключових компетентностей для навчання протягом життя; 2) створення інформаційно-освітнього середовища фахової підготовки майбутніх практичних психологів; 3) суб'єктивацію навчально-пізнавальної діяльності майбутніх практичних психологів на засадах цифровізації освітнього процесу; 4) забезпечення системної рефлексії динаміки формування умінь і навичок роботи в цифровому (професійно-значущому для майбутнього практичного психолога) освітньому просторі (с. 102 дисертаційної праці).

Особливо слід відзначити визначенні дисертантом психолого-педагогічні особливості процесу формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів як представників першого цифрового покоління, а саме: «застосування в освітньому процесі цифрових технологій задля організації інтерактивної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу й забезпечення зворотного зв'язку, залучення майбутніх практичних психологів до здобуття неформальної й інформальної освіти в цифровому середовищі, забезпечення візуальної підтримки під час викладання освітнього контенту на заняттях з різних дисциплін (мультимедійні презентації, відео-презентації), а також залучення майбутніх практичних психологів до активної пошуково-дослідницької, проєктної і проблемної діяльності» (с. 94 дисертаційної праці).

У підрозділі 2.3 «Компоненти педагогічної моделі формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів» надано авторське визначення сутності поняття «педагогічна модель формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів», а саме: «ідеалізоване представлення системи взаємопов'язаних і взаємозалежних конструктів, реалізація яких в освітньому процесі передбачає створення сприятливих умов для формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів» (с. 124–125 дисертаційної праці). Структура запропонованої авторської педагогічної моделі містить чотири взаємопов'язані конструкти: пропедевтично-методологічний, інструментально-діяльнісний, змістово-процесуальний і рефлексійно-результативний.

У третьому розділі дисертаційної праці ***«Експериментальна перевірка впровадження педагогічної моделі формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів в освітній процес вищої школи»***, який було спрямовано на розв'язання п'ятого завдання дослідження, висвітлено результати експериментальної роботи. Позитивної оцінки заслуговує дібраний дисертантом критерійно-діагностувальний інструментарій для оцінювання вхідного рівня та динаміки сформованості цифрової компетентності майбутніх практичних психологів. Здійснений Олександром Сергійовичем Поліщуком кількісний і якісний аналіз отриманих емпіричних даних доводить ефективність розробленої авторської педагогічної моделі формування цифрової компетентності майбутніх

практичних психологів і підтверджує гіпотезу дослідження. Загальні висновки дисертаційної праці є послідовними, достатньо аргументованими, відображають ступінь досягнення поставленої мети, підтверджують розв'язання сформульованих на початку дослідження завдань і містять положення, котрі вирізняються науковим та практичним значенням.

Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. За темою дослідження опубліковано 9 публікацій, серед яких: 4 статті у фахових виданнях України, 1 стаття в зарубіжному періодичному виданні, яке входить до міжнародної наукометричної бази Scopus, 4 публікації у збірниках матеріалів конференцій.

Особистий внесок здобувача. Основні ідеї, положення, загальні рекомендації і висновки, сформульовані і представлені в дисертаційній праці, належать дисертанту. У статті [1], написаній у співавторстві, дисертанту належать узагальнені теоретичні положення, як результат здійсненого комплексного наукового аналізу праць українських і зарубіжних учених щодо розроблення моделей оцінювання розвитку спеціальних (фахових) компетентностей майбутніх практичних психологів у закладах вищої освіти технічного профілю, у тезах [9] – дисертанту належать положення, які висвітлюють способи активації мотивації формування і розвитку в майбутніх практичних психологів гнучких/м'яких навичок та цифрової компетентності в контексті її розуміння як однієї з ключових компетентностей для навчання протягом життя.

Дотримання норм академічної доброчесності. У процесі рецензування дисертаційної праці Олександра Сергійовича Поліщука порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) та некоректно оформлених текстових запозичень чи будь-яких ознак неправомірного використання матеріалів інших авторів без зазначення їхнього авторства не виявлено. Дисертаційна праця Олександра Сергійовича Поліщука характеризується єдиним науковим стилем викладу матеріалу, логічною послідовністю, чіткою структурою та належним рівнем аргументованості наукових положень, усі ідеї та наукові положення, викладені в ній, отримані автором особисто.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Незважаючи на загальну позитивну оцінку наукового та практичного доробку Олександра Сергійовича Поліщука, вважаємо за доцільне висловити низку дискусійних положень і рекомендацій, котрі виникли під час рецензування дисертаційної праці і потребують окремих уточнень і пояснень. Зокрема:

1. Дослідження стану розроблення проблеми формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів надало дисертанту змогу виявити низку суперечностей (актуальними сьогоденними вимогами щодо цифровізації освітнього (навчального) процесу у вищій школі та відсутністю обґрунтованих теоретико-методологічних основ формування цифрової компетентності здобувачів вищої освіти спеціальності «Практична психологія»; усвідомленням необхідності формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів як невіддільної складової їхньої професійної компетентності та відсутністю верифікованих психолого-педагогічних механізмів її формування; потребою озброєння сучасного практичного психолога знаннями, уміннями і навичками, які є визначальними у вияві його цифрової компетентності, та відсутністю розробленої моделі формування досліджуваного педагогічного феномена з позицій урахування психолого-педагогічних особливостей здобувачів вищої психологічної освіти), які знижують ефективність формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів як представників першого цифрового покоління. У зв'язку з цим доцільно було б у загальних висновках дисертаційної праці чіткіше відобразити, якою мірою результати експериментальної роботи дали дисертанту змогу розв'язати окреслені на початку дослідження суперечності. Таке узагальнення сприяло б більш цілісному представленню результатів проведеного дисертаційного дослідження.

2. У підрозділі 2.3 «Компоненти педагогічної моделі формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів» другого розділу «Обґрунтування педагогічної моделі формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів» цілком логічно обґрунтовано положення провідного (компетентнісний) і супідрядних (особистісно зорієнтований,

діяльнісний, аксіологічний, системний і рефлексійний) методологічних підходів. Водночас, зважаючи на комплексний характер дослідження і його практичну спрямованість, варто було б розглянути й положення практико-орієнтованого підходу, які фактично представлені в тексті дисертаційної праці.

3. Підрозділ 3.3 «Аналіз отриманих результатів експериментального дослідження» третього розділу дисертаційної праці «Експериментальна перевірка впровадження педагогічної моделі формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів в освітній процес вищої школи», у якому представлено результати експериментально-апробаційної роботи, характеризується надмірною кількістю таблиць і рисунків. Вбачається доцільним перенесення частини наочно-ілюстративного матеріалу до Додатків.

4. Високо оцінюючи результати дослідження в теоретичному та практичному аспектах, вважаємо, що дисертаційна праця набула б більшої прикладної цінності за умови виокремлення самостійного підрозділу, присвяченого методичним рекомендаціям щодо формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів. Представлення таких рекомендацій у структурі дисертаційного дослідження сприяло б ширшому впровадженню отриманих результатів у процес підготовки майбутніх практичних психологів та підвищило б їхню практичну значущість.

5. У тексті дисертаційної праці наявні поодинокі мовно-стилістичні неточності, що потребують редакційного доопрацювання.

Висловлені зауваження та рекомендації, які мають дискусійний характер і спрямовані на подальше осмислення окремих аспектів досліджуваної проблеми, жодним чином не знижують наукової цінності дисертаційної роботи, не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження та не ставлять під сумнів достовірність отриманих результатів. Наявність окремих дискусійних положень свідчить лише про складність і багатогранність порушеної наукової проблеми, самостійність авторської позиції, а також про сформованість у дисертанта здатності до аргументованого обґрунтування власних наукових поглядів.

Висновок. Дисертаційна праця Поліщука Олександра Сергійовича на тему «Формування цифрової компетентності майбутніх практичних психологів», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», є завершеним самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023 та № 507 від 03.05.2024) та Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019), а її автор Поліщук Олександр Сергійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу міжнародних зв'язків
та наукової співпраці Інституту педагогіки

НАПН України

ВІСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
СТВЕРДЖУЮ

Завідуючий відділом кадрів
Інституту педагогіки НАПН України

Наталія АРІСТОВА

Н. Арістова
В. Шибалов